

Intensieve ouderbegeleiding binnen de West-Vlaamse Pleeggezinnendienst.

Lezing door **Joost Devolder**, ouderbegeleider binnen de West-Vlaamse Pleeggezinnendienst.

Gebracht op de studievoormiddag:

‘Gedeelde zorg voor opvoeding – Pleegzorg en de opvoedingsbelofte’

Datum: 02.10.07

Inrichters: het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen en de Federatie Pleegzorg

Locatie: De Factorij, 1030 Brussel.

Voor meer informatie: West-Vlaamse Pleeggezinnendienst: 051/224.224 of

joostdevolder@pleegzorg.com

Twee opmerkingen vooraf:

1. de ‘intensieve ouderbegeleiding’ zoals ik ze straks wil schetsen, kunnen wij door een gebrek aan middelen maar aanbieden aan een beperkt deel van onze ouders;
2. in het kader van de ondersteuning van ouders nemen pleegouders een heel grote rol in. De mate namelijk waarin zij respect tonen voor de ouders, hen erkennen, betrekken en aanmoedigen in hun opvoederrol is van cruciaal belang. Want zich als ouder erkend en gewaardeerd voelen door pleegouders kan een energiestoot zijn voor het zelfvertrouwen van ouders. En dat zelfvertrouwen is volgens mij de motor om heel wat positieve zaken op gang te brengen en te houden.

Intensieve ouderbegeleiding zoals wij die uitgewerkt hebben, is een middel om met ouders van pleegkinderen in overleg te gaan over hun ‘opvoedingsverantwoordelijkheid’ op zich en over hoe ze daar in de praktijk mee omgaan en zouden kunnen mee omgaan.

Deze specialisatie is in feite ontstaan uit jarenlange frustratie. Zelf ben ik actief in de pleegzorg sinds 1982. En, toegegeven, in de beginjaren beschouwden we de ouders eerder als noodzakelijk kwaad dan als bondgenoten. Dat klinkt anno 2007 misschien vrij misdadig maar in de toenmalige tijdsgeest was dat vrij algemeen aanvaard in de hulpverlening.

Vanaf begin de jaren '90 ongeveer voelden wij toch stilaan dat we fout bezig waren. We beseften meer en meer

1. dat er een onlosmakelijke verbondenheid bestaat tussen ouders en kinderen;
2. dat we ons eigenlijk moesten schamen dat we die ouders jarenlang in de kou hadden laten staan.

Dus smeekten we bij de overheid om meer middelen om die ouders beter te kunnen begeleiden. Maar helaas, dat smeken levert tot op vandaag maar weinig op.

Daarom koos onze dienst er in 1999 voor om de werking intern te herschikken en begeleidingsuren vrij te stellen om aan ‘intensieve ouderbegeleiding’ te doen.

Het eerste wat we gedaan hebben, is een eigen visie en werkwijze ontwikkelen en sedert 2000 maakt die ‘methodiek’ als het ware deel uit van ons aanbod naar ouders.

Als wij luisteren naar de verhalen en verwachtingen van ouders van pleegkinderen, dan zijn twee veel voorkomende wensen:

“ik wil meer contact met mijn kind”

“ik wil mijn kind terug thuis”

Wanneer wij met dergelijke uitspraken geconfronteerd worden, is onze eerste bekommernis: als we daarop ingaan, komen we daarmee dan tegemoet aan de noden en verwachtingen van het kind in kwestie?

Hier botsen we dan vaak met een andere belevingswereld:

- ouders hebben soms een zodanig verlangen om hun kind meer of terug helemaal bij zich te hebben en
- ze zijn er soms zo hard van overtuigd dat dit ook in het belang van hun kind is, dat zij in eerste instantie niet bereid zijn om daarover in overleg te gaan.

Het is voor hen geen kwestie van overleg, maar van recht: het gaat om hun kind en zij en zij alleen maken daar aanspraak op.

Bij die ouders maak je alleen maar kans om tot hen door te dringen als je met hen op weg gaat vanuit een oprecht respect. Dat is dan ook het fundament van ons concept 'intensieve ouderbegeleiding' Ouders zijn en blijven de ouders van hun kind.

Soms kunnen ze de verantwoordelijkheden die dat met zich meebrengt niet of niet helemaal meer dragen of soms nemen kinderen afstand van hun ouders, maar diep in elk van hen blijven ze elkaar meedragen, soms als last, soms als baken.

Het is onze ervaring dat, wanneer wij vanuit die respectvolle houding, tijd vrij maken om te luisteren naar de inzet en het lijden van die ouders, dat ook zij dan bereid zijn om te luisteren naar ons.

Voor sommige mensen is het 'luisteren naar en rekening houden met ouders van geplaatste kinderen' al een brug te ver.

"Maar mijnheer toch," zeggen ze dan, "hoe kan iemand nu beweren dat hij zijn kind graag ziet terwijl hij op café zit in plaats van op bezoek te gaan bij zijn kind."

En dan denk ik bijvoorbeeld aan die moeder die thuis hartkloppingen kreeg en niet meer kon slapen telkens de tweede zaterdag van de maand naderde, want dat was de dag waarop ze op bezoek mocht naar haar dochttertje.

Iedere keer opnieuw was ze vast besloten om te gaan, maar iedere keer opnieuw kwam ze er niet toe.

Ze schaamde zich tegenover de pleegouders: die woonden in een mooi huis en konden haar dochter alles geven wat zij nodig had. Terwijl zij in een vochtig appartement woonde met een leefloon van het OCMW.

Ze schaamde zich ook tegenover haar dochter: wat moest die niet denken van haar moeder; ze werkte niet, ze leed armoede en ze zorgde niet voor haar?

De moeder was ook onnoemelijk bang: wat moest ze zeggen tegen de pleegouders, mocht ze een zoen geven aan haar dochter, zou die dat wel aanvaarden, zou zij haar tranen kunnen bedwingen enz.

Al die zelfverwijten en angsten zorgden er iedere keer opnieuw voor dat ze thuis bleef of afleiding en troost zocht op café. Ze had zelfs de moed niet om het bezoek af te bellen.

Als kind was ze zelf geplaatst geweest en als volwassen vrouw stond ze volledig hulpeloos in het leven. Alle zelfrespect, zelfvertrouwen en hoop was ze gaandeweg verloren. Het enige wat haar nog lukte, was verglijden in zelfmedelijden en af en toe eens deftig van zich afbijten als een gekwetst en bang dier.

Het enige wat ze wilde, was vechten voor haar dochter. Die was van haar, die moest en zou ze terug hebben. Via intensieve ouderbegeleiding hebben we het pantser van zelfmedelijden, afwijzen, verwerpen en eisen proberen te breken.

Dit betekent dat we gedurende drie maanden ongeveer elke week bij haar langsgingen om de puzzel van haar leven samen te stellen. We leerden haar beter kennen door samen met haar de stukjes uit haar verleden bijeen te harken.

Hoe zag haar eigen gezin eruit, hoe zorgden haar ouders voor haar, hoe was het leven in de instelling, hoe was het om ongewenst zwanger te zijn, om als zwangere vrouw door de vader van haar kind in de steek gelaten te worden en thuis niet meer welkom te zijn.

Hoe kom je de dag door als alleenstaande, ongeschoolde moeder die niet weet waar naartoe als je baby constant weent, of ziek is of niet wil eten?

Je moet het allemaal alleen zien te redden en dan nog in een vochtig, ongezond appartement waarvan je nauwelijks de huur kan betalen.

Je hebt zelf nooit een warm nest gekend, leeft al van je 16de op straat en bent het verleerd om te leven met afspraken.

Is het dan zo verwonderlijk dat je de zorg voor je kind uit handen moet geven?

We zochten samen met haar uit wat een kind nodig heeft om zich goed te kunnen voelen, sterk te worden en met anderen rekening te leren houden.

We konden haar het inzicht bijbrengen dat je daartoe als ouder zelf voldoende sterk moet zijn om elke dag opnieuw een hele boel taken op te nemen.

De zorgtaken die we samen met ouders doornemen ziet er zo uit:

- We beginnen bij: zorgen voor jezelf. Daaronder verstaan we: zorgen voor een zekere regelmaat en ritme in je leven; op vaste uren opstaan, je lichaam verzorgen, zorgen voor evenwichtige voeding, eten op geregelde tijdstippen, grenzen bewaken om jezelf niet in de knoei te werken (bv. beheerst omspringen met alcohol of het respecteren van sociale omgangsvormen).
- Als tweede zorgtaak zien we (maar dat was in het geval van die alleenstaande moeder niet van toepassing): zorgen voor je partnerrelatie. Een relatie is een kwestie van afstemming zoeken, van geven en nemen, van respect krijgen en respect tonen, van luisteren en praten, van toegevingen doen en grenzen bewaken, op een sociaal aanvaardbare manier ruzie te maken,...
- De derde zorgtaak is: zorgen voor het huishouden, waarmee we bedoelen: boodschappen doen, koken, wassen, strijken, afstoffen, poetsen,...
- Als vierde hebben we: zorgen voor een inkomen en financieel beheer. Daaronder vallen: werk zoeken, een evenwicht zoeken tussen inkomsten en uitgaven, administratieve formaliteiten vervullen, afbetalingsplannen respecteren,...
- En dan komen we bij de vijfde zorgtaak: zorgen voor de kinderen. Om dat thema uit te diepen, baseren we ons op het Pattersonmodel, dat een model is dat de ouderlijke verantwoordelijkheid opsplijst in vijf vaardigheden. We gaan samen met de ouders na welke vaardigheden hen liggen en waarin ze goed zijn en met welke vaardigheden ze meer moeite hebben.
- Zo komen we tot de laatste zorgtaak: zorgen voor contacten met de buitenwereld. Elke relatie is tweerichtingsverkeer, is een kwestie van geven en nemen, van respecteren van bepaalde omgangsvormen. We zoeken dan uit welke relaties er nog zijn, of die ondersteunend of belemmerend zijn, of er herstel van bepaalde relaties mogelijk en wenselijk is, of het netwerk voldoende ruim is,...en dan zien we dat er vaak een professioneel ondersteunend netwerk moet gezocht worden: OCMW, CAW, kinderopvang, begeleid wonen, begeleid werken, dagbesteding,...

Eén voor één namen wij die zorgtaken door met die moeder en zochten we naar wat goed liep en stipten we aan wat minder vlot ging om vervolgens samen te zoeken naar eventuele hulpbronnen of oplossingen.

Om het lange verhaal kort te maken: op een gegeven moment, meerbepaald toen we het hadden over de centrale vraag binnen onze opdracht, nl. "Hoe kan jij jouw kind het best vooruit helpen?" gaf de moeder zelf haar grens en beperking aan.

Ze vond van zichzelf dat ze een betere moeder kon zijn door beter voor zichzelf en haar huishouden te zorgen zodat ze haar dochter misschien om de twee weken bij haar op bezoek kon laten komen en zo toch een beschikbare en betrouwbare moeder te worden die haar dochter iets te bieden had.

Voor de rest was het misschien beter om haar dochter in het pleeggezin te laten, waar ze een houvast had dat zij niet kon bieden en dat ze als kind zelf zo gemist had.

Zelf vonden wij dit ook het beste evenwicht, zowel voor de moeder als voor haar dochter.

Ik wil hier wel aan toevoegen dat zeker niet al onze 'intensieve ouderbegeleidingen' een happy end kennen. Dat kan trouwens ook niet.

Ik vergelijk ons werk nogal eens met een afdeling 'intensieve zorgen' van een ziekenhuis. Dit is een afdeling waar mensen terecht komen met ernstige aandoeningen en waarvan de overlevingskansen

soms gering zijn. Toch zet het personeel van die afdeling zich elke dag opnieuw voor de volle 100% in om levens te redden. Soms slagen ze erin, soms ook niet, maar elke patiënt verdient dezelfde overgave en inzet. Zo is dat ook bij ons: elke ouder en elk kind verdient dezelfde overgave en inzet, maar we werken met gekwetste ouders en gekwetste kinderen en dat drukt de slaagkansen.

Ik moet mezelf helaas tegenspreken wanneer ik zeg dat elke ouder dezelfde inzet verdient. Want door de beperkte middelen, moeten we keuzes maken m.b.t. die 'intensieve ouderbegeleiding'. We kunnen ze maar aanbieden aan een deel van de ouders.

We hanteren hierbij vier criteria.

1. Ten eerste: de ouders moeten tot één van de volgende categorieën behoren:
 - a. ouders van wie de relatie met hun kind geblokkeerd is of dreigt te worden;
 - b. ouders die hun opvoederrol willen uitbreiden;
 - c. ouders van wie het kind binnenkort terugkeert naar huis;
 - d. ouders van wie het kind recent terug thuis is.
2. Een tweede criterium is: we moeten het vermoeden hebben dat 'intensieve ouderbegeleiding' een meerwaarde kan zijn.
3. Ten derde: we gaan na of die begeleiding wel door ons moet gebeuren; misschien zijn er andere diensten dichterbij huis of diensten die ook vertrouwd zijn met het gezin, die hierin een taak kunnen opnemen?
4. En als vierde criterium geldt: hebben we wel opnamecapaciteit? Het is namelijk zo dat we gemiddeld ongeveer 350 pleegkinderen volgen en dat we tegelijk hooguit twaalf ouders of ouderparen via 'intensieve ouderbegeleiding' kunnen ondersteunen.

Dit is zo omdat we werken in vier regionale teams en er binnen elk team één iemand is die 15 uren per week ter beschikking heeft voor die opdracht.

Ik had het daarnet over vier mogelijke categorieën voor onze 'intensieve ouderbegeleiding'. Misschien moet ik toch nog een woordje uitleg geven over het waarom en het hoe van deze categorieën.

Het waarom is vrij eenvoudig: als we onze ervaring samenleggen, dan kunnen we de knelpunten die ouders ons voorleggen, grosso modo onderbrengen in één van deze categorieën.

Bijvoorbeeld de 1ste categorie: 'ouders van wie de relatie met hun kind geblokkeerd is of dreigt te worden'.

Het is niet verwonderlijk dat ouders het moeilijk kunnen hebben met pleegzorg.

Pleegzorg betekent namelijk in eerste instantie dat zij hun kind ontnomen zijn.

En elke uithuisplaatsing van een kind, ook al gebeurt die binnen de vrijwilligheid zorgt bij ouders voor littekens.

Littekens die continu of met opstoten zorgen voor hevige pijnscheuten. Ouders kampen dan met een amalgaam van belastende gevoelens:

- hevige kwaadheid, bijvoorbeeld omdat ze zich onbegrepen of onrechtvaardig behandeld voelen, of zich door alles en iedereen in de steek gelaten voelen, geen kansen krijgen, of het slachtoffer zijn van hun eigen geschiedenis;
- grote bezorgdheid en angst is een ander gevoel waar veel ouders mee kampen: wat zal er mij nog allemaal overkomen, komt mijn kind ooit nog terug, zal ik mijn kind verliezen, wat denkt en zegt mijn kind nu van mij, wat zullen ze hem of haar vertellen over mij;
- en ten slotte is er het immense verdriet waar veel ouders onder gebukt gaan: de confrontatie met het feit dat hun grote droom in duigen valt. We mogen niet vergeten dat veel ouders van pleegkinderen traumatische jeugdervaringen met zich mee dragen. Ze waren ooit vastbesloten om het zelf anders te doen. Ze zouden zeker niet dezelfde fouten maken als hun ouders.
En nu...nu moeten ze vaststellen dat het hen toch niet lukt, of tenminste... dat anderen vinden dat het niet lukt. Dat is zowat de grootste nachtmerrie voor een ouder die als kind zelf geplaatst is geweest.

Ouders van geplaatste kinderen dragen dus zoveel belastende emoties met zich mee, dat ze bijna niet anders kunnen dan die af te reageren op anderen.

En stel je dan eens voor: je moet niet alleen die bittere pil van een uithuisplaatsing slikken, maar daar bovenop verhuist je kind dan nog eens naar een ander gezin. En meestal is het dan nog een gezin dat het materieel beter heeft dan jij.

In zo een beleving is de kans erg groot dat de pleegouders als een bedreiging worden ervaren: zij zullen mijn kind voor zich winnen, ik kan daar nooit tegenop, mijn kind zal papa en mama moeten zeggen tegen hen, terwijl ik de enige echte vader of moeder ben enz.

Al die spanningen en frustraties moeten vroeg of laat een uitlaatklep vinden.

En wat zien we dan?

Wel... dat het dikwijls de pleegouders óf de kinderen zelf zijn die de rekening gepresenteerd krijgen.

Ouders die bv. voortdurend kritiek uiten op de pleegouders. Want als zij denken zoveel beter te zijn dan wij, wel dan moeten zij dat ook maar bewijzen én ze moeten niet denken dat wij niet zullen vechten voor ons kind. Pleegouders moeten zich in dat geval bv. heel flexibel kunnen opstellen inzake de omgangsregeling.

Ik zou in deze analyse nog verder kunnen gaan en het bijvoorbeeld hebben over pleegkinderen die vanuit een loyaliteit aan hun ouders of vanuit een hechtingsproblematiek ook wel hun aandeel hebben in de spanningen binnen de driehoek ouders – pleegkind – pleegouders.

Maar binnen deze uiteenzetting over 'intensieve ouderbegeleiding' hebben we het nu over de eerste categorie van ouders voor wie deze werkvorm ingezet wordt, nl. de ouders van wie de relatie met hun kind geblokkeerd is of dreigt te worden. En soms heeft dit te maken met de moeilijke relatie ouders – pleegouders en / of met de spanningen tussen de ouders en hun kind.

Voor de ouderbegeleider komt het er hier op aan om de ouders als bondgenoot te krijgen voor de pleegplaatsing. Want een strijdrelatie heeft alleen maar verliezers.

Bij ouders zit het verlies bijvoorbeeld heel breed: niet alleen hun persoonlijk welbevinden lijdt eronder maar ook de andere zorgtaken worden vaak negatief beïnvloed.

Bij de kinderen zorgt de strijdrelatie dan weer voor loyaliteitsspanningen en een rem op hun ontwikkelingsstaken.

Pleegouders ten slotte worden hier in meegesleept en kunnen a.h.w. zowel klappen krijgen van de ouders als van het pleegkind.

Door als ouderbegeleider te streven naar een aanvaardings- of veranderingsproces bij de ouders, proberen we dit spanningsveld weg te werken.

Over de 2de categorie van onze 'intensieve ouderbegeleiding', nl. die van ouders die hun opvoederrol willen uitbreiden, kan ik kort zijn want daar had ik het uitvoerig over met het voorbeeld van de moeder van wie haar dochter in een pleeggezin verbleef. Hier zijn de thema's dus: is een terugkeer al of niet wenselijk en mogelijk, moet de omgangsregeling anders of ruimer ingevuld worden e.d.

De 3de categorie is dan de groep ouders van wie het kind binnenkort terugkeert. Als we daarin tussenkomen als ouderbegeleider -wat lang niet altijd het geval is- hebben we o.m. aandacht voor de inbedding van die terugkeer.

Dan behandelen we thema's als: wie moet wat doen om die bijkomende zorgtaak optimale kansen te geven en te kunnen integreren in het bestaande gezin; hoe ziet het ondersteunend netwerk eruit?

Bij categorie 4 tenslotte, de ouders van wie het kind recent terug thuis is, moeten we vooral aandacht hebben voor een vaak misplaatste euforische stemming bij de ouders.

Ouders die uiteindelijk, vaak na veel moeite, terug zelf de zorg voor hun kind mogen opnemen, komen in een fase van optimaal geluk. Eindelijk is hun wens vervuld. Vanaf nu zal alles vlot verlopen en hun kind zal hen daarvoor wel dankbaar zijn.

Maar deze mix houdt natuurlijk een groot risico in op ontgoochelingen. Soms worden de ouders bijvoorbeeld geconfronteerd met een 'lastig' in plaats van een 'dankbaar' kind omdat het kind een rouwproces doormaakt, zich onzeker voelt of zich moeilijk kan aanpassen.

Het komt er voor ons dan op aan om aan de ouders uitleg te geven over deze fenomenen en samen te zoeken naar een passende benadering.

Omdat we via onze 'intensieve ouderbegeleiding' de ouders willen aanspreken op hun mogelijkheden en verantwoordelijkheden, vertalen we die vier categorieën in vragen die een appèl doen op hun inzet en die de noden van hun kind mee in rekening brengen. Die vragen klinken dan als volgt:

1. hoe kan ik de relatie met mijn kind in stand houden of verbeteren?
2. hoe kan ik mijn kind het best vooruit helpen?
3. hoe bereid ik de terugkeer van mijn kind voor?
4. hoe ga ik aan de slag na de terugkeer van mijn kind?

Het voorbeeld dat ik gaf van de moeder was dus een voorbeeld dat thuishoort in de 2de categorie: "hoe kan ik mijn kind het best vooruit helpen?"

Deze vraag is meteen de kernvraag binnen pleegzorg: hoe kunnen we de pleegkinderen vooruit helpen?

En dat is dan ook de kritiek van sommigen, nl. het is toch niet de taak van een dienst voor pleegzorg om zoveel energie te besteden aan de ouders, het draait toch om de kinderen?

Persoonlijk vind ik dat een foute redenering.

Ik ben er immers van overtuigd - en het is ook mijn ervaring - dat we niet alleen de ouders maar zeker ook de pleegkinderen meer kansen bieden via intensieve ouderbegeleiding.

Want deze werkvorm streeft naar:

- een betere verhouding tussen ouders en kinderen;
- een optimaal evenwicht in het gedeeld opvoederschap dat pleegzorg in wezen is;
- meer duidelijkheid omtrent het perspectief van de pleegplaatsing;
- een goede opvoedingsrelatie tussen ouders en kinderen.

Stuk voor stuk zijn dit thema's waar iedereen die betrokken partij is bij een pleegplaatsing, baat bij heeft en dus zeker ook de kinderen.

Dus meen ik te mogen afsluiten: investeren in ouders, is investeren in kinderen. Investeren in kinderen, is investeren in de toekomst.

En investeren in de toekomst is een kernopdracht van elke hulpverlener, elke ouder en elk beleid.